

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента,
в. о. завідувача кафедри теорії та практики перекладу англійської мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Ребрія Олександра Володимировича на дисертацію
Струк Ірини Василівни «Відтворення мовних аномалій
у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів
романів Марка Твена та їх перекладів), подану на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство**

Вивчення широкого кола проблем, які сукупно підпадають під визначення перекладацьких труднощів, залишається незмінною прерогативою перекладознавчої науки, незважаючи на зміну дослідницьких парадигм, течій, напрямків, поворотів тощо. Причина такої стабільності пояснюється доволі легко, адже саме через вирішення невирішеного науковці сьогодні, як і багато років поспіль, отримують безцінну нагоду чіткіше окреслити межі досліджуваного явища (перекладу), усвідомити його креативну природу та онтологічну відносність, врешті-решт, потрапити на творчу кухню перекладача, а отже, певним чином усвідомити логіку його міркувань та рішень.

Саме до таких складних об'єктів перекладознавчого аналізу і належить діалект, прояви якого буквально пронизують мовну систему наскрізь – від фонетики до синтаксису. Здається, що саме питання про можливість чи то навіть доцільність перекладу діалектних вкраплень у художню тканину літературного твору належить до розряду «вічних». З одного боку, ми всі добре пам'ятаємо безкомпромісний завіт радянського класика Корнія Чуковського: «Будьте хоч талантом, хоч генієм, але ви ніколи не зможете відтворити у перекладі жодного з цих семи [згаданих Марком Твеном у передмові до роману] колоритних жаргонів, оскільки російська мова не має жодних лексичних засобів для виконання подібних завдань. <...> В нашій мові ... не знайти жодних відповідників тим зламам та звихненням мови, якими рясніє першотвір. Тут кожного перекладача, навіть найсильнішого, очікує неминучий провал». Пізніше, найбільш відомий теоретик Московської школи Вілен Комісаров висловився з цього приводу дещо поміркованіше, хоча в цілому теж доволі песимістично: «Самі по собі елементи територіальних діалектів, що виявляються в оригіналі, у перекладі не передаються. <...> ... діалектні форми можуть вживатися в тексті (головним чином, у художній літературі) з метою мовної характеристики окремих персонажів, їхньої ідентифікації як мешканців певного району, де говорять цим діалектом вихідної мови. У цьому випадку відтворення діалектних особливостей вихідної мови в перекладі нічого не дасть, оскільки для рецептора перекладу вони не виконують ідентифікуючої функції та будуть просто безглуздими».

З іншого боку, відносно діалектів ми спостерігаємо ту саму ситуацію, коли практика (іноді вдало, іноді – не дуже) спростовує теорію, пропонуючи низку перекладацьких рішень, цілком здатних до рекурентного відтворення на рівні перекладацького узусу та норми. У цьому, на наш погляд, яскраво проявляється мовотворча та літературотворча функція перекладу.

Актуальність дисертації І. В. Струк визначається тим, що її проблематика перебуває на передньому краї обговорення таких важливих дихотомій сучасного перекладознавства, як перекладність vs неперекладність, перекладацька норма vs мовна норма, традиція vs новаторство, креативність vs системність. А це, у свою чергу, означає, що у своєму дослідженні дисертантка намагається зробити посильний внесок у вирішення зазначеного кола питань.

Мета роботи, як на наш погляд, сформульована не дуже вдало, передусім через те, що метою не може бути «аналіз» особливостей перекладу, який може бути тільки засобом досягнення мети. Тож, краще (і точніше) було б сказати, що метою роботи є виявлення існуючих в українському перекладі тенденцій до відтворення мовних аномалій, виражених через різнорівневі діалектні форми. Відповідно до цієї мети було сформульовано низку завдань, які в цілому корелюють з формальним членуванням структури дослідження.

Об'єктом дослідження виступають фонографічні, лексико-семантичні, морфологічні та синтаксичні аномалії діалектного мовлення персонажів з романів М. Твена «Пригоди Тома Сойєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна», а предметом аналізу – особливості їхнього відтворення в англо-українському перекладі.

Зупинимося детальніше на **матеріалі** дослідження, адже авторка використовує приклади, відібрані методом наскрізної вибірки з трьох перекладів першого і двох перекладів другого роману, що дає їй можливість проаналізувати 584 фонографічні, 289 лексико-семантичних, 590 морфологічних та 483 синтаксичні аномалії. Надзвичайно важливим є те, що в дисертації І. В. Струк присутній чинник множинності перекладів, який вже давно сам по собі перетворився на потужний теоретико-методологічний інструмент перекладознавства. Порівнюючи переклади між собою, дослідниця не тільки може побачити преференції окремих перекладачів у питанні відтворення різних типів аномалій, а й виявити тенденції, що спостерігалися відносно діалектних аномалій мовлення у вітчизняному перекладі різних періодів, адже, наприклад, часовий проміжок між перекладом Ю. Корецького (1962) та І. Базилянської (2013) складає понад 50 років. На майбутнє можемо порадижити пані Струк долучити до свого матеріалу цікаві та самобутні переклади «Пригод Гекльберрі Фінна» у виконанні А. Грінченко (1928), С. Фесенко (2006) та анонімного перекладача (1948).

Методи дослідження зумовлені його метою та завданнями. Авторка послуговується як загальнонауковими, так і спеціалізованими методами. Останні, у свою чергу, мають як власне перекладознавчий, так і суміжний

характер (літературознавчі та лінгвістичні методи аналізу матеріалу). Методи згруповані у методики, які описуються дослідницею у другому розділі її роботи.

Новизна рецензованої дисертації полягає у комплексному підході до висвітлення як самих мовних аномалій у художньому дискурсі, так і особливостей їхнього відтворення у перекладі, зокрема, англо-українському. На особливу увагу в аспекті новизни заслуговує розлогий опис деформації першотвірного смислу, до якого веде недбале ставлення перекладача до адекватного відтворення мовних аномалій діалектного характеру. Зокрема, значних видозмін набувають образи тих персонажів, для характеристики яких письменник вдавався до різнорівневих викривлень норми вихідної мови, адже українськомовний реципієнт з подивом спостерігає, як малоосвічена чи взагалі неосвічена людина раптом починає говорити як учитель літератури, з мовлення злодіїв та волоцюг зникають елементи соціолектів, притаманних декласованим елементам у будь-якій мові, а про численні випадки мовної гри на основі малапропізмів взагалі годі й згадувати, адже читач перекладу навіть не підозрює, що оригінал просто-таки рясніє ними.

Завершуючи огляд головних методологічних складових роботи, скажемо декілька слів про **практичну цінність** дисертації І. В. Струк, яка виходить за межі звичайних посилань на можливість використання отриманих результатів при підготовці різноманітних теоретичних, спеціальних та практичних курсів для підготовки філологів – лінгвістів та перекладознавців. На особливу увагу заслуговує ретельна інвентаризація аномалій різних типів та рівнів, проведена авторкою та зафіксована у додатках до дисертації.

Робота має стандартну **структуру** та складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків наукової літератури, лексикографічних та довідкових джерел та ілюстративного матеріалу і шести додатків. Перший розділ «Мовні аномалії у перекладознавчому аспекті: теоретичне підґрунтя дослідження» містить інформацію стосовно різних тлумачень поняття аномалії у лінгвістиці та перекладознавстві та різних підходів до їхньої класифікації, релевантних з погляду перекладу. Авторка висвітлює проблематику діалектних аномалій з позицій еквівалентності та/або адекватності перекладу, а також розглядає основні способи та прийоми перекладацького передавання діалектного мовлення. Другий розділ «Методологія дослідження мовних аномалій у перекладі» присвячений висвітленню задіяних у перебігу дослідження методів та методик аналізу. Варто зазначити, що цей розділ є непропорційно малим (13 сторінок). Його обсяг можна було би скорегувати за рахунок залучення інформації про перекладацькі трансформації та стратегії перекладу аномалій, яка частково потрапила до Розділу 3 (с. 85 – 86) та про інші методологічні/методичні інструменти перекладу, релевантні його меті та завданням (наприклад, про множинність перекладу, яка має велике значення завжди, коли йдеться про перекладацькі труднощі). Третій розділ «Відтворення мовних аномалій у романах Марка Твена» розглядає особливості перекладу усіх мовних аномалій, віднесених авторкою до

мовного спектру письменника, а четвертий – «Деформація авторського задуму у перекладі мовних аномалій головних та другорядних персонажів Марка Твена українською мовою» – містить аналіз тих численних випадків, коли експресія перекладу не збігається (а іноді й відверто суперечить) з імпресією оригіналу.

Критичне осмислення дисертаційного дослідження І. В. Струк наводить на такі міркування:

1. Складається враження, що в роботі насправді не один, а два об'єкти – мовні аномалії та засоби вираження діалекту, які авторка весь час прагне ототожнити, хоча, на нашу думку, тут можна казати лише про окремі зони збігу зазначених понять. Аномалія видається значно ширшим поняттям, а тому твердження на кшталт положення, що вноситься на захист №1, видається не до кінця справедливим. Точніше було б зазначити не те, що «мовні аномалії у художньому тексті – це одиниці діалектного мовлення» (с. 9), а навпаки: «одиниці діалектного мовлення належать до мовних аномалій». У цьому ж зв'язку можна було б уточнити і назву роботи як «Відтворення мовних аномалій на позначення діалекту в художньому перекладі». Також не дуже вдалими з точки зору стилю викладу є положення, що вноситься на захист №2, в якому міститься тавтологічне твердження: «У відтворенні мовних аномалій, специфіка яких залежить від фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій...» (с. 9).

2. Виникає питання, чому авторка називає один із різновидів аномалій лексико-семантичними, а не лексичними, адже серед тих одиниць, які вона відносить до цього різновиду, немає таких, що з'являються внаслідок вторинної номінації. Інше питання: чому до лексико-семантичних аномалій віднесено повтори, які зазвичай розглядаються як стилістичні засоби синтаксису. І чому повтори взагалі треба вважати аномалією? Так само важко вважати аномалією деякі наведені у роботі випадки написання складних слів через дефіс. По-перше, незрозуміло, як такі випадки пов'язані з діалектом чи соціолектом, а по-друге, правила написання складених слів (разом, роздільно чи через дефіс) не є чітко регламентованими англійським правописом.

3. Авторка не завжди чітко диференціює фонографічні та лексико-семантичні аномалії. На нашу думку, такі одиниці, як *sperrit* (*spirit*), *julery* (*jewelry*), *parlyment* (*parliament*) чи *tollable* (*tolerable*) (усі на с. 69, хоча список можна продовжити) скоріше необхідно розглядати як фонографічні аномалії. Безумовно, вірним є й те, що такі одиниці перебувають на межі двох мовних рівнів і на це варто було б звернути увагу.

4. Як вже зазначалося, недостатньо уваги в роботі приділяється чиннику множинних перекладів. Фактично, тільки у четвертому розділі дослідниця більш-менш послідовно розглядає усі наявні переклади, порівнюючи їх не тільки з оригіналом, а й між собою. У Розділі 3 такий системний підхід відсутній.

5. Будь-яке дослідження має хиби термінологічного характеру. Не уникнула їх і авторка цієї роботи. Серед одиниць, які або сприймаються критично, або вимагають додаткових роз'яснень, можна пригадати такі:

«секундарне значення» (чому не «вторинне?»), «провокативний синтаксис» (с. 155), «недоладне використання слів» (с. 166). Хоча робота в цілому оформлена із дотриманням усіх вимог та норм української наукової мови, подекуди трапляються прикрі випадки невідредагованих речень, як, наприклад, на с.с. 16, 28, 31, 32, 34, 61, 95, 113, 155, 156.

Визнаю, що зазначені зауваження мають дещо дискусійний, а іноді навіть рекомендаційний характер і не ставлять під сумнів ані зміст роботи в цілому, ані її гіпотезу, ані головні висновки.

Обраний дисертанткою напрям може вважатися **перспективним** з точки зору проведення подальших досліджень, зокрема таких, що стосуються специфіки перекладу інших різновидів мовних аномалій художнього дискурсу.

В цілому ж дисертаційна робота І. В. Струк є серйозним та глибоким дослідженням, актуальність, новизна, теоретична та практична цінність якого не викликають жодних сумнівів. Робота є завершеною працею, в якій отримані науково обґрунтовані результати, що сукупно вирішують задачу висвітлення особливостей та тенденцій перекладу аномалій діалектного мовлення на матеріалі романів видатного американського письменника Марка Твена.

Усі головні положення роботи пройшли необхідну апробацію на різноманітних міжнародних та всеукраїнських конференціях та викладені у 9 наукових публікаціях, з яких 4 опубліковані у фахових виданнях ДАК МОН України, 3 – в іноземних виданнях, а 2 є тезами доповідей за матеріалами конференцій.

Таким чином, на підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями вважаємо, що дисертаційне дослідження «Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів романів Марка Твена та їх перекладів)» відповідає усім чинним вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, зокрема, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а його авторка Струк Ірина Василівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство.